

Олександр Фещук
студент 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О.В

Білоруські народники як творці національної ідеї

У слов'янських країнах XVIII-XIX ст. пов'язується з періодом національного Відродження. На кожній території національні концепції мали свої особливості. Завдання цієї розвідки полягає у висвітленні ідей народництва у білоруській історіографії, визначенні основних представників, їх поглядів, а також охарактеризувати періодичні видання.

На території Білорусії наприкінці XIX ст. створювалися молодіжні гуртки з різною ідеологічною спрямованістю. Особливо популярними були ті, які виступали з народницьких позицій. Один з таких гуртків був створений в Слуцькій гімназії, який перевів на білоруську мову і видав 1885 р. твір під назвою «Дзядька Антон, або Гутарка аб усім чиста, што баліць, а чаму баліць – ня ведам». Останній поєднував агітаційну публіцистику і мистецьку прозу. В творі йшлося про складне соціальне становище, неосвіченість населення, витрати на утримання царської армії, чиновників. У творі присутні заклики приєднатися до тих, хто виступає проти царя.

Поступово ідеї народництва стали поширювались серед молоді, яка приїжджала з Білорусії на навчання в Росію, особливо в Петербург і Москву та створювала там так звані «земляцтва», які об'єднували студентів на територіальних засадах, незалежно від їх національної приналежності. Організований гурток в Москві у 1891 р. легально видав білоруською мовою «Сигнал» В. М. Гаршина.

Незважаючи на появу вищезазначених робіт, чітко виражена національна ідея у XIX столітті на території Білорусії ще не була сформульована. Більш чітка програма викладена у «Листі про Білорусію», автор якого був підписаний Данило Боровик, нелегально виданому 1881 р. У ньому відзначалося що до XV ст. білоруський народ жив самостійним життям і лише посилення влади Польщі призвели до політичних, культурно-релігійних утисків, почалося ополячення. З приходом до влади Російської імперії ситуація не покращилась, а після поразки Січневого повстання (1863 р.) розпочалася посилена русифікація білоруського народу.

Поширювались і інші праці. Так, в одному з номерів журналу «Гомін», точна дата виходу якого невідома, але серед учених поширена думка про лютий або березень 1884 р., було опубліковано статтю «Заклик до білоруської інтелігенції». В ній повідомлялося, що «білоруський народ, як нація плебейська, чекає появи своєї інтелігенції». Тобто саме інтелігенція мала закласти фундамент національної свідомості.

Білоруські народники відзначали унікальність Білорусії через відображення особливостей клімату, географічного розташування, господарства, менталітету, відмінності національних інтересів, а особливо –

мови. На їх думку білоруська мова має «право на громадянство», так як російська та «малоросійська», тобто українська.

У першому номері журналу «Гомін» білоруси були представлені як одна з народностей, що населяють Російську імперію, що зазнала спочатку колонізації, а пізніше русифікації. У інших підкреслювалася відмінність білорусів від поляків, росіян, українців і з огляду на минуле Великого Князівства Литовського – від литовців. Автори журналу твердили, що білоруський народ походить від слов'янських племен, таких як кривичі та дреговичі.

В другому номері журналу «Гомін» вони визначили себе як «соціалісти-білоруси» та порівнювалися з «Народною волею», висували ідеї федералізму. Народники також обґрунтовували погляди про економічну, громадянську і політичну самостійність народу. Велике значення в боротьбі за соціальну і національну свободу автори також приписували інтелігенції. На думку самих народників, білоруська інтелігенція за своїм походженням близька народові і повинна виражати і представляти його інтереси.

Авторами ж самого журналу «Гомін», на думку С. Х. Олександровича, були студенти Петербурзького університету Хаїм Ратнер і Олександр Марченко. Вони видавали журнал і нелегально розповсюджували його. Особливу увагу потрібно звернути на їх походження та соціальне становище: вони не були ні католиками, ні дворянами і не підпадали впливу «ополячення» [3].

Відправною точкою білоруського народництва стало створення «Дудки білоруської». Ця книга була видана в Австро-Угорщині і нелегально перевозилась через кордон. Як зазначав академік, видатний білоруський і російський мовознавець Юхим Федорович Карський (1860-1931 рр.): «ця книга дала поштовх білоруському народному рухові». Сам Ю. Карський вважав, «що якщо не має мови, то не має народу». Тому учений взявся за утвердження білоруської мови як основної на території Білорусії. Він вважав, що з мовою відроджується і сам народ в культурному, громадському і політичному плані. Згодом змінив свою думку і виступав на позиціях, що російська мова і білоруська схожі за своєю структурою, а тому не потрібно її виділяти. Ще однією працею в дусі народництва є його фундаментальна робота «Білоруси» у трьох томах (1903-1922 рр.), в якій вперше науково обґрунтовував національну самобутність білорусів як окремого слов'янського народу [2].

Найвидатнішим послідовником білоруських народників був Митрофан Вікторович Довнар-Запольський (1864-1934 рр.). Видатний історик та громадський діяч, учень В. Антоновича, він досліджував історію Великого Князівства Литовського в контексті Білоруської історії. У березні 1918 р. підтримав ідею проголошення самостійної Білоруської Народної Республіки. У 1918 р. був призначений керувати Білоруською торговою палатою у Києві, де він разом з А. Цвікевичем вів переговори з Центральною радою і представниками РСФРР в Україні Х. Раковським. На прохання властей склав «Меморіал» («Основи білоруської державності»), в якому зазначалося

історичне обґрунтування необхідності створення незалежної білоруської держави. Інші його праці «Нарис історії Кривицької та Дреговицької земель до кінця XII ст.» та «Нариси по організації західно-руського селянства в XVI ст.» також відображають позиції формування білоруської державності [1, с. 145-152].

Послідовником Довнар-Запольського був Вацлав Устинович Ластовський (1883-1938) білоруський народник, голова уряду Білоруської Народної Республіки. На початку 1910 р., він опублікував «Коротку історію Білорусії», яка об'єднувала висловлені попередниками думки і присвячена історії білоруської державності. Він доводив думку, що білоруська державність має давню історію і бере витoki від Полоцького князівства. Гостро засуджував Брест-Литовську унію в 1596 р. яка спричинила «ополячення білоруських магнатів». Він обґрунтував ідею, що інтелігенція дає початок відкриттю національної свідомості і формуванню нації. Кожний, хто підтримував антинародну політику, вважався ворогом білоруського народу. Позитивно оцінював діяльність Януша Радзивіла, зокрема його спробу перейти під протекцію Швеції, яка дала б можливість отримати незалежність і позбавитись від Польщі [4, с. 60-66].

Отже, основна мета народників полягала в культурно-просвітницькій діяльності: вивченні побуту, звичаїв, традиції, культури, історії, а особливо – мови. Серед народників переважали люди освічені – інтелігенти. Незважаючи на цензуру, вони спромоглися видавати журнали, в яких публікували розвідки про самотність білоруського народу. Сформулювали власне бачення того, якою має бути майбутнє країни. Попри значний внесок білоруських народників, більшість їх ідей не була реалізована і носила характер теоретичних вчень.

Список використаної літератури:

1. Герасименко Н. О. Історична спадщина М. В. Довнар-Запольського (1864-1934) / Н. О. Герасименко // Український історичний журнал – 2003. – № 6. – С. 143-154.
2. Гронский А. Белорусский национализм и язык в начале XX в. / А. Гронский // [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://www.rusidea.org/?a=32022>
3. Радзик Р. Петербургские народники — творцы современной белорусской национальной идеи / Р. Радзик // [Электронный ресурс]. – 2003.–Режим доступа: <http://kamunikat.fontel.net/www/czasopisy/sbornik/03/06.htm>
4. Смоленчук А.Ф. Белорусская историография второй половины XIX – начала XX века и становление национальной идеологии / А.Ф. Смоленчук // Славяноведение. – 1999. – № 5. – С. 60-67.